

Список бібліографічних посилань: 1. Горбунова О. Г. Законодавчі механізми вирішення проблеми торгівлі людьми в Україні. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2001. № 14. С. 59. 2. Лисиченко В. К., Батюк О. В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1988. Вып. 36. С. 4–9. 3. Лавров В. П. Установление по горячим следам лица, совершившего преступление // *Криминалистика : учеб.* Волгоград : ВСШ МВД России, 1994. 560 с. 4. Салтевский М. В. Раскрытие преступления «по горячим следам». *Криминалистическая и судебная экспертиза*. 1989. Вып. 38. С. 37–42.

Одержано 18.10.2019

УДК 343.98

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та судової експертології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

<https://orcid.org/0000-0002-8201-4013>

ДОСЛІДЖЕННЯ ДНК ЯК ГАЛУЗЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

У сучасному світі застосування можливостей різних наук у вирішенні завдань з протидії злочинності набуває все більшого значення. Одним із найбільш важливих досягнень ХХ століття в даній сфері є розроблення та впровадження методів аналізу ДНК у діяльність органів правопорядку й установ судової експертизи з метою збирання, оцінки та використання орієнтуючої та доказової інформації у кримінальному судочинстві.

До цього часу у вітчизняній криміналістиці не приділялось належної уваги питанням криміналістичного дослідження ДНК, що має наслідком недостатність наукової та навчально-методичної літератури з даного напрямку. Не вироблено і єдиного підходу щодо визначення місця ДНК-аналізу в судових науках, паралельно розвиваються криміналістичний і судово-медичний аспекти цієї проблематики. Разом з цим у практичній діяльності дослідження ДНК з кожним роком відіграє все більшу роль у протидії передусім тяжким злочинам проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи і статевої недоторканності, проти власності та ін. В умовах військових дій на сході України, збільшення

терористичних загроз вагоме значення має застосування генетичного аналізу з метою встановлення особистості невпізнаних трупів, у тому числі обгорілих, розчленованих тощо. Також слід додати, що методи ДНК-аналізу ефективно використовуються у цивільному судочинстві при вирішенні справ про встановлення батьківства, визначення біологічної спорідненості осіб у випадках виявлення бездомних дітей, осіб, які втратили пам'ять, тощо.

Таким чином, судова молекулярна генетика, по суті, є міждисциплінарною сферою наукових знань, досягнення якої активно використовуються в криміналістиці і судовій медицині. Її криміналістичне значення є особливо важливим, тому що ідентифікація особи за ДНК відноситься до числа найбільш точних методів отождолення людини. Тому дослідження ДНК як розділ криміналістичної техніки має зайняти гідне місце у структурі криміналістичної науки.

Проблеми використання ДНК-аналізу в криміналістичній і судово-медичній практиці досліджували українські науковці і практики Н. М. Дяченко, М. М. Дідик, І. Ю. Горбатенко, Г. Ф. Кривда, Р. Г. Кривда, О. В. Матарикіна та ін. Проте в їхніх працях увага звертається передусім на теоретичні та методичні засади судово-експертної діяльності в даній сфері, тоді як криміналістичний аспект, зокрема наукові положення і практичні рекомендації щодо засобів і методів виявлення, вилучення, дослідження, оцінки і використання в доказуванні у кримінальному провадженні інформації, одержаної з ДНК, залишається без належного розгляду. Результатом цього є відсутність відповідних положень у вітчизняній навчальній літературі з криміналістики, ігнорування цього напрямку в навчальному процесі закладів вищої освіти юридичного профілю.

У зарубіжній літературі даному аспекту, навпаки, приділено значну увагу. Проблеми використання досягнень судової генетики у кримінальному провадженні активно обговорюються на сторінках авторитетних рецензованих наукових журналів. До змісту європейських і американських підручників і посібників з криміналістики (судових наук) включають розділ, присвячений використанню ДНК-аналізу в розслідуванні злочинів.

Зазначені аспекти зумовлюють актуальність формування цілісного уявлення про зміст криміналістичного дослідження ДНК як окремого розділу криміналістичної техніки, активізацію наукових пошуків у цій сфері та включення відповідних положень до змісту криміналістики як навчальної дисципліни.

Дослідження біологічних слідів із метою вирішення завдань кримінального судочинства досить давно й успішно застосовується

в судовій медицині та криміналістиці. Проте до кінця ХХ століття можливості цього напрямку були обмеженими і полягали у здійсненні цитологічних та імунологічних аналізів з метою відокремлення слідів людини від слідів тварин, інших хімічних речовин, а також встановлення групової та статевої належності залишених слідів. Революційний прорив у даному напрямі був зроблений після розроблення у 1985 році А. Джеффрісом та його співавторами В. Уілсоном, С. Тейном, П. Гіллом методів ідентифікації особи за її генетичними ознаками, що містяться в ДНК. Це дозволило розробити техніку виявлення та дослідження ДНК людини з метою її ідентифікації, яка була названа ДНК-дактилоскопія (англ.: «DNA fingerprinting»).

Перше застосування методу ДНК-дактилоскопії в діяльності з протидії злочинності відбулось у 1986 році з метою розкриття двох убивств дівчат-підлітків, поєднаних зі зґвалтуванням, вчинених у графстві Лестершир (Велика Британія). В Україні молекулярно-генетичні експертизи почали проводити у 1992 році. Не дивлячись на це, до сьогодні у вітчизняній криміналістиці відсутні теоретичні положення та практичні рекомендації щодо використання можливостей ДНК-аналізу в діяльності з протидії злочинності. Є всі підстави стверджувати, що відповідний розділ криміналістичної техніки, який за значенням має посідати провідне місце в її системі, залишається не сформованим.

Основними напрямками вирішення теоретичних проблем, що мають першочергове значення для подальшого розвитку криміналістичного ДНК-аналізу в Україні, на наш погляд, є: 1) формування теоретичних засад криміналістичного дослідження ДНК як окремої галузі криміналістичної техніки; 2) обґрунтування на підставі передових європейських підходів обсягу надання правоохоронним органам можливостей відібрання зразків ДНК у населення, наповнення та використання автоматизованих банків даних ДНК-профілів у діяльності з розслідування злочинів за умови дотримання основоположних прав людини; 3) подальший розвиток технологій ДНК-аналізу, зокрема фенотипування, секвенування нового покоління тощо; 4) обґрунтування сутності судової молекулярно-генетичної експертизи, її завдань, можливостей, методології та місця в системі судових експертиз в Україні.

У свою чергу прикладними проблемами, вирішення яких потребує першочергової уваги, видаються: 1) поліпшення рівня правової регламентації питань геномної реєстрації населення України; 2) уніфікація на єдиній методологічній та інструментальній основі діяльності державних лабораторій судової генетики; 3) технічне

забезпечення та практичне впровадження технологій ДНК-скринінгу значної кількості людей для виявлення осіб, що вчинили тяжкі злочини, за залишеними слідами біологічного походження, а також новітніх технологій криміналістичного ДНК-аналізу (родинний пошук, низькорівньовий аналіз, біогеографічне тестування тощо); 4) постійне розширення автоматизованих баз даних ДНК-профілів і можливостей їх використання в діяльності з розслідування злочинів; 5) організація системного навчання працівників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокуратури, суду прийомом роботи зі слідами біологічного походження, правилами призначення молекулярно-генетичної експертизи, оцінки та використання в доказуванні її результатів.

Вирішення вказаних проблем сприятиме значному підвищенню рівня використання можливостей криміналістичного дослідження ДНК у діяльності з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень в Україні.

Одержано 15.10.2019

УДК 340.12

Василь Миколайович СТРАТОНОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
дійсний член Національної академії вищої освіти України (м. Київ),
професор кафедри галузевого права
Херсонського державного університету*

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ В ОСНОВІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ

Розуміння цінності у сучасній філософії не є одностайним, однак у більшості випадків поняття «цінність» уособлює у собі щось важливе для суб'єкта, належне йому, бажане, таке, що спонукає особу до визначення основоположних цілей буття та виступає основою її діяльності.

Існує достатня кількість напрямків аксіологічних досліджень, однак, з позиції здійснюваного нами наукового пошуку, інтерес представляє саме правова аксіологія, яка виступає вагомим складовою філософії права. Предметною сферою правової аксіології визначаються проблеми розуміння та тлумачення права як цінності (імперативної вимоги) та предметні судження і оцінки про значення права і його змісту з точки зору цінності, а також як умови для формування і закріплення цінностей [1, с. 53]. Більш ширше предмет аксіології, визначає О. Бандура, на його думку аксіологія